

**Երկրնտրանքի խնդիրը Էսթետիկական և Էթիկական Էքզիստենցիայի
տեսանկյունից Խ. Հոսեյնիի «Եվ արձագանքեցին լեռները» վեպում**

Քրիստինա Ղազարյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-141>

Հանգուցային բառեր. անհատ, գոհաբերություն, ինքնագոհաբերում, բարոյականություն, առաքինություն, զգացմունքներ

Սույն հոդվածը նվիրված է մարդկային կեցության անխզելի իրողության՝ ընտրության խնդրի վերլուծությանը: Մեր առջև *խնդիր* ենք դնում քննարկվող նյութի վերլուծությունը կատարել՝ հիմք ընդունելով 19-րդ դարի դանիացի փիլիսոփա, աստվածաբան և գրող Սյոբեն Կիերկեգորի աշխատություններում արված փիլիսոփայական դիտարկումները: 2013 թվականին լույս տեսավ աֆղանական ծագմամբ ամերիկացի գրող Խալեդ Հոսեյնիի «Եվ արձագանքեցին լեռները» վեպը և կարճ ժանանակում մեծ արձագանք ունեցավ համաշխարհային գրական ասպարեզում: 2016 թվականին հայ ընթերցողի դատին հանձնվեց գիրքը՝ գրականագետ-թարգմանիչ Անուշ Մեդրակյանի փայլուն թարգմանությամբ: Թեև վեպը անմիջապես ջերմ ընդունելություն ունեցավ, այնուամենայնիվ հայ գրականագիտական մտքի կողմից դեռ պատշաճ ուշադրության չի արժանացել: Եվ մեր *նպատակն է* վերոհիշյալ ստեղծագործության սահմաններում ուսումնասիրել երկրնտրանքի հիմնախնդիրը մարդկային էքզիստենցիայի տարբեր ոլորտներում, վեպի հերոսների բարոյահոգեբանական ապրումները ընտրություն կատարելիս:

Հոդվածի *արդիականությունը* պայմանավորված է նրանով, որ մինչ այժմ վերոնշյալ խնդիրը չի դիտարկվել Խ. Հոսեյնիի «Եվ արձագանքեցին լեռները» վեպի օրինակով ոչ հայ, ոչ համաշխարհային գրականագիտության մեջ:

Սյոբեն Կիերկեգորը «Կամ, կամ» փիլիսոփայական տրակտատում ուրվագծում է մարդու գոյության երեք հիմնական աստիճանները, կյանքի երեք փուլերը՝ էսթետիկական, էթիկական և կրոնական: Համաձայն Կիերկեգորի՝ մարդու գոյության առաջին՝ էսթետիկական աստիճանում իրականության բարձրակետը էսթետիկական իրականությունն է: Այդ աստիճանը անձնական, սուբյեկտիվ ոլորտ է, որտեղ անհատը ապրում և վայելում է կյանքը՝ մեկնակետ ընդունելով միայն իր անձը (Դոն Շուան, Ֆաուստ): Հաջորդ՝ էթիկական փուլում մարդն անցնում է քաղաքացիական ոլորտ, որտեղ մարդու արժեքն ու ինքնությունը գնահատվում և արժևորվում են օբյեկտիվ աշխարհի կողմից: Կրոնական ոլորտում մարդուց պահանջվում են առավելագույն ջանքեր, և ակնկալվում է միտում առ հավատք [7, 5-16]: Կրոնական ոլորտի աշխարհայացքը հեղինակն ավելի մանրակրկիտ շարունակում է շարադրել իր «Ան և դող» փիլիսոփայական աշխատության մեջ:

Էքզիստենցիալ ընտրության ժամանակ մարդը ստիպված է վերապրել ոչ այնքան բուն երկրնտրանքի պրոցեսը, որքան նրա հետևանքները, այդ թվում՝ նաև կորուստները: Էքզիստենցիալ իրավիճակներում անհատը բախվում է հակասական արժեքների և փոխբացառող այլընտրանքների: Երկրնտրանքի ողբերգականությունը անձնական դժբախտության փորձառությունն է, անհատի երկատվածությունը, երբ փոխվում են արժեհամակարգը, ընդունված համոզմունքներն ու գնահատման չափորոշիչները [3, 72]:

«Եվ արձագանքեցին լեռները» վեպի սկզբում պատմվող լեգենդի առանցքային կերպարը՝ Բաբա Այուբը, առաջին ընտրության ժամանակ այլընտրանք չունի. այստեղ գործ ունենք պարտադրված ընտրության հետ: Ըստ էության, նա կանգնում է *Հոբսոնի ընտրության* առաջ¹: Նմանատիպ իրավիճակում է հայտնվում Վիլյամ Սթայրնի «Սոֆիի ընտրությունը» վեպի հերոսուհին: «...մի կողմից դա ընտրությունն է առանց ընտրության, քանի որ այն պարտադրվում է, փաստացի հրաման է դառնում, որը պետք է կատարել երկու երեխաների մահվան սպառնալիքի տակ (Հոսեյնիի վեպում՝ հինգ երեխաների – *դիտարկումը մերն է՝ Ք. Ղ.*), մյուս կողմից դա ընտրություն է երկու տարբերակների միջև, որոնցից յուրաքանչյուրն էլ հավասարապես անբավարար է և միայն տառապանքներ է բերում» [4, 22-23]: Բաբա Այուբն ընտրության հնարավորություն չունի, քանի որ ընտրությունն ակնհայտ է: Նա ստիպված է զոհաբերել մեկին՝ հանուն չորսի փրկության, բայց միևնույն ժամանակ այդ զոհաբերությունը կատարում է ինքնագոհաբերվելով: Ըստ Կիերկեգորի փիլիսոփայական հայեցակարգի՝ նա ողբերգական հերոս է, նրա ընտրությունը արդարացված է և հասկանալի, քանզի չորսին փրկելու համար զոհաբերվում է մեկը: Այս իրողությունը Կիերկեգորը նկարագրում է իր «Ան և դոդ» փիլիսոփայական աշխատության մեջ՝ հակադրելով հավատքի ասպետին և ողբերգական հերոսին²:

¹ «Հոբսոնի ընտրություն» արտահայտությունը սկիզբ է առնում է 17-րդ դարի կեսերից և կապված է Քեմբրիջում ապրող Տոբայես Հոբսոն (1554-1631) անվամբ քաղաքացու պատմության հետ: Քաղաքացին վարձով ձիեր էր տալիս, բայց մի պայմանով՝ հաճախորդը ձիերին ընտրելու հնարավորություն չունեի և ստիպված էր «ընտրել» ախոռի մուտքին մոտ կանգնած ձիուն: Այս արտահայտությունը լայնորեն կիրառվում է անգլիական մշակույթում [4, 22]:

² «Ան և դոդ» աշխատության մեջ ողբերգական հերոսի օրինակ է ծառայում Եվրիպիդեսի «Բիֆիզենիան Ավլիսում» ստեղծագործության կերպարներից մեկը՝ Ագամեմնոնը, որը Տրոյայի դեմ արշավանքից առաջ աթենական զորքի հաջողության համար աստվածների կամքով ստիպված է զոհաբերել իր դստերը: Ըստ Կիերկեգորի՝ նրա գործողությունները հասկանալի են և ընդունելի, քանի որ կատարվում է զոհաբերություն համընդհանուր բարօրության համար, և այդպիսի հերոսը արժանի է կարեկցանքի: Աստվածաշնչյան հայտնի պատմությունը նույն-

Կիբերկեզորը առանձնացնում է ընտրության երկու տարբերակ՝ կապելով դրանք մարդկային գոյության մակարդակների տարատեսակների հետ՝ էսթետիկական և էթիկական: Առաջինի դեպքում մարդը կատարում է անմիջական ընտրություն՝ հիմնվելով ճաշակի և նախընտրությունների վրա: Էսթետիկական ընտրությունը համեմատաբար կանխատեսելի է և կարող է հեշտությանը փոխարինվել այլընտրանքով: Էթիկականի դեպքում ընտրության գործողությունը և դրա որակը վճռորոշ նշանակություն ունեն, և մարդն արդեն գիտակցում է իրեն որպես ընտրող [8, 20]: Բաբա Այուբի կինը՝ երեխաների մայրը, չի կարողանում ընտրություն կատարել, ինքնագոհել մայրականը: Թեև նա հատել է էսթետիկականի սահմանները, բայց դեռ պատրաստ չէ որոշում կայացնելու և պահի ողջ սարսափելիությունն ու պատասխանատվությունը թողնում է ամուսնու խղճին. «Բաբան հավաքեց հինգ նույն չափի ու ձևի քարեր, ամեն քարի վրա գրեցին երեխաներից մեկի անունը և հետո բոլոր քարերը լցրին մի պարկի մեջ: Երբ պարզեց պարկը կնոջը, վերջինս ընկրկեց, կարծես թունավոր օձ էր տեսել:

– Ես չեմ կարող դա անել,– ասաց նա ամուսնուն՝ գլուխը տարուբերելով:– Ես չեմ կարող ընտրություն կատարել: Չեմ դիմանա» [1, 14-15]:

Բաբա Այուբը գնում է գիտակից ինքնագոհության՝ զոհաբերելով ծնողին ի վերուստ տված զավակին պաշտպանելու բնագործ կարծես փորձելով պատժել իրեն՝ էլ ավելի սաստկացնելով առանց այդ էլ անտանելի ցավը:

Սոֆիի և Բաբա Այուբի ընտրություն կատարելու խնդիրը բարոյականփիլիսոփայության կեղծ երկընտրանք է այն առումով, որ փիլիսոփայությունը դրա պատասխանը չի կարող տալ: Կանար դա անվանում է ուղղություն տվող գաղափար: Այն միայն մատնանշում է մարդկային մտքի անգործությունը նմանատիպ խնդիրների առաջ՝ ձևավորելով իմացության սահմաններ էթիկայի ոլորտում [2, 195]:

Այլ է իրավիճակը մյուս դրվագում: Բաբա Այուբն արդեն պետք է կատարի ազատ, գիտակցված ընտրություն: Այստեղ զավակի զոհաբերության հարց չի առաջադրվում, սակայն հերոսը հերթական անգամ պիտի գնա ինքնագոհության: Նժարի մի կողմում երեխայի ապահով ապագան է, մյուս կողմում՝ զավակի նկատմամբ ծնողական զգացմունքը: «Կներե՞ս արդյոք քեզ,– հարցրեց ինքն իրեն Բաբա Այուբը,– գիտակցելով, որ, եսասիրությունից դրդված, զրկել էս նրան շքեղությամբ և բազում հնարավորություններով լի կյանքից» [1, 21]: Այստեղ նրան չեն պարտադրում. նա ինքն է հասունացել այդ

պես ներկայացնում է սեփական զավակի զոհաբերության իրողություն. հավատքի ասպետին մարմնավորող Աբրահամի գործողություններն ու լրությունը, համաձայն կիբերկեզորյան փիլիսոփայության՝ աբսուրդային են, հասարակության կողմից անըմբռնելի և անբացատրելի, և միայն հավատքի ուժով, ըստ հեղինակի, նա կարող է ետ բերել կորցրածը [տե՛ս 5]:

ընտրությունն անելու համար: Եվ վերջում կատարելով իր ազատ ընտրությունը՝ Բաբա Այուբին ոչինչ չի մնում, քան սփոփվել՝ իր բոլոր դժբախտությունների մեջ մեղադրելով դևին: «Թող որ դու այրվես դժոխքի կրակներում քո արածների համար» [1, 21]:

Եթե դևի իրողությունը պայմանականորեն ընդունենք որպես ամենափրկչի պարողիա, կարելի է նկատել, որ երկրորդ ընտրությունը կատարելիս Բաբա Այուբն անցում է կատարում կրոնական էքզիստենցիայի ոլորտ, և թեև այստեղ զավակին սպանելու խնդիր չկա, միևնույն է, նրա գործողությունները հաստում են էթիկականի սահմանները (համաձայն Կանտի և Կիերկեգորի փիլիսոփայական դիտարկումների) և որոշակիորեն անբացատրելի են մնում, ինչպես Աբրահամի դեպքում³, պարզապես Բաբա Այուբի պարագայում նրա էքզիստենցիալ լույությունը արհեստականորեն ապահովում է վեպի հեղինակը մոռացության կախարդական սրվակի օգնությամբ:

Վեպի հետագա շարադրանքում արդեն հանդիպում ենք Սաբուրի կերպարին, որը թեև լեգենդի վերոնշյալ կերպարի՝ Բաբա Այուբի վարիացիոն տարբերակն է, այնուամենայնիվ նրանց ընտրության հանգամանքները չեն նույնանում: Սաբուրի երկընտրանքի խնդիրը բավականին հակասական է: Կերպարի կատարած ընտրությունը նախ և առաջ տեղավորվում է հեզելյան բարոյականության և առաքինության էսթետիկական կոնցեպտի մեջ: Հենց Սաբուրի կատարած ընտրության օրինակով կարող ենք տարբերակել Հեզելի՝ երկու հասկացությունների ըմբռնումը: Հեզելյան փիլիսոփայության համաձայն՝ բարոյականությունը և առաքինությունը արժեքանական համակարգը ձևավորող տարբեր են, ընդ որում առաջինը թելադրվում է հասարակության կողմից, երկրորդի դեպքում անձը ինքն իր խղճի առաջ է պատասխանատու [10, 166-167]: Զոհաբերելով իր դստերը՝ Սաբուրը չի խախտում էթիկական սկզբունքը և չի կորցնում արժանապատվությունը՝ դառնալով բարոյական կերպար: Մյուս կողմից՝ զոհաբերելով իր ծնողական զգացմունքը, սակայն ապահովելով երեխայի ապագան՝ ցուցաբերում է առաքինություն:

Այլ է Կիերկեգորի մոտեցումը այս հարցին: Իր կարծիքը նա արտահայ-

³ Աբրահամի արարքի դեպքում առանձին գիտնականներ տեսնում են որոշակի հիմնավորվածություն և փորձում մեկնաբանել այն: Մասնավորապես Բյյա Շիֆմանը Աբրահամի արարքի հիմքում տեսնում է փյունիկյան և հին իսրայելական մշակույթներում տեղ գտած այն հավատալիք-պատկերացումը, ըստ որի՝ որդու, հատկապես միակ որդու զոհաբերման (ողջակեզի) ծեսն իրականացվում էր ծայրահեղ իրավիճակում՝ հանուն բոլորի բարեկեցության. «Իրականում որդուն, հատկապես միակ որդուն, զոհաբերելը բարեգործության սխրանք էր՝ հանուն աստծո իրագործվող, և որպես օրենք, հանուն ժողովրդի բարեկեցության» [11, 197-198]:

տում է՝ հիմք ընդունելով *Ավետարան ըստ Մաթևոսի 16-րդ գլխի 26-րդ կետը*. «Ինչ օգուտ կունենա մարդ, եթե այս ամբողջ աշխարհը շահի, բայց իր անձը կործանի: Կամ՝ մարդը իր անձի փոխարեն ի՞նչ փրկանք պիտի տայ»: Փիլիսոփան նշում է, որ մարդը կարող է կորցնել իր ունեցվածքը, պատիվը ուրիշի աչքերում, մտքի ուժը և, այնուամենայնիվ, չվնասել հոգին և, հակառակը՝ ձեռք բերել այդ ամենը և վնասել հոգին [6, 304-305]: Մաբուրը նախախնամության գոհ է, նա ի վիճակի է գոհաբերել հայրական զգացմունքը (և վաճառել աղջկան), բայց պատրաստ չէ կորցնել իր տղամարդկային արժանապատվությունը (գումար վերցնել իր աներձագ Նաբիից): Նաբիի խոսքով. «...Մաբուրը, ինչպես իմ շատ հայրենակիցները, հպարտության գոհ էր: Դա մի նախածին և անսասան հպարտություն էր, որ թույլ չէր տալիս նրան փող վերցնել ինձնից: <...> նա տղամարդ էր և պարտավոր էր հոգ տանել իր ընտանիքի մասին» [1, 104]: Մաբուրի ընտրությունը երկակի վնաս է հասցնում նրան. մի կողմից՝ դստեր անվերադարձ կորուստ, մյուս կողմից՝ հոգու անդառնալի կործանում: Բայց սա դեռ հարցի մի կողմն է: Չեն իրականանում նրա ընտրությունը արդարացնող (ըստ Մաբուրի)՝ դստեր երջանիկ ապագան ապահովելու նպատակները: Ընթերցողը ակնատես է դառնում, որ վեպի հերոսներից և ոչ մեկին, այդ թվում և Մաբուրի դստերը, չի հաջողվում հասնել մարդկային լիարժեք երջանկության: Ավելին՝ թվացյալ ամենավրկիչ արևմտյան քաղաքակրթությունը (Դևի պարագայում նույնպես բացահայտ երևում է Արևմուտքի կոնցեպտը) ոչ միայն չի օգնում, այլև աղավաղում և գրեթե կործանում է մարդկային ճակատագրերը՝ խեղաթյուրելով նրանց ներաշխարհը և կանգնեցնելով ինքնության որոնումների բարդույթի առաջ: Բարեկեցիկ և ապահով կյանքով ապրող անհատների ներաշխարհին իրականում խարխիված է, և հաճախ նրանց էթիկական գոյությունը փոխակերպվում է էսթետիկականի, այնինչ մարդու բարոյական զարգացումը պետք է ընթանա հակառակ ուղղությամբ: Եվ վեպի հերոսներից ոմանք, հիմք ընդունելով էսթետիկական աշխարհայացքի գլխավոր կարգախոսը, այն է՝ *կյանքի իմաստը վայելքի մեջ է* [7, 335], միտումնավոր գնում են ինքնաքայքայման և կործանման: Եվ եթե Նիլայի դեպքում դա հանգեցնում է ինքնասպանության, Փարիին ամուսնությունից հետո մայրական բնագոր սթափ է պահում և, ի վերջո, մղում բարոյական մաքրագործման: Մաբուրի դուստրը՝ Փարին, երկու՝ արևելյան և արևմտյան քաղաքակրթությունների աշխարհայացքի կրողն է: Երկու տարբեր մշակույթների բախումը նրա կերպարում դրսևորվում է թերևս ամենաբացասական առումով: Մոր անտարբեր վերաբերմունքը, նրա կարճ, երբեմն անբովանդակ և հակասական պատմությունները Փարիի մանկության տարիներից, հոր մասին խավար հիշողությունները, նույնիսկ իր և մոր արտաքինի բացահայտ տարբերությունները տարիներ շարունակ կրծում են Փարիի հոգին և մոտեցնում բարոյական անկման անդունդին: Էսթետիկական էքզիստենցիան հաղթանակ է տանում, և ինքնու-

թյան փնտրտուքի խճճված ճանապարհին Փարին տրվում է մոռացության, կորցնում ողջախոհությունը և առողջ դատելու ունակությունը, ձեռքազատվում է *բարոյականության ավելորդ չափանիշներից*⁴ խախտելով մարդկային գրված և չգրված օրենքները (սիրային կապի մեջ է մտնում մոր սիրեկանի հետ):

Նիլայի նկատառումները նույնպես բավականին հստակ ուրվագծում են նրա կյանքի կիերկեգորյան էսթետիկական հայացքների տիրույթը: Բացահայտ մարտահրավերներ աֆդանական ազգային ավանդույթին՝ շքեղ կյանք, անթաքույց արտամուսնական հարաբերություններ, ջազ, ոգելից խմիչք, ծխախոտ, էրոտիկ բանաստեղծությունների ընթերցանությամբ բռնեմական երեկոներ: Եվ ինչպես նկատում է նրա սպասավորը՝ Նաբին, «Ուղղակի իմ կյանքում ես երբևէ չեի հանդիպել Նիլայի նման երիտասարդ կնոջ: Ամեն բան՝ նրա պահվածքը, քայլվածքը, խոսվածքը, նորություն էր ինձ համար: Նիլան տապալում էր կնոջ պատշաճ վարքի իմ ունեցած բոլոր պատկերացումները...» [1, 91]:

Այնուամենայնիվ, հերոսուհու ճնշվածությունը նրա կյանքի ողջ ընթացքում անբացատրելի էր: Դա այն է, ինչ Կիերկեգորը անվանում է *nqni hhsuterpisa*, երբ ոգին ձգտում է դրսևորվել գիտակից գոյության բարձրագույն ձևով, հասկանալ ինքն իրեն, ազատել մարդկային անհատականությունը երկնային կախվածությունից: Եվ եթե անգիտակցականից գիտակցականի այս անցումը չափազանց դանդաղ է ընթանում, մարդուն պատում է մելամաղձությունը [6, 267]: Ո՛չ անհոգ կյանքը, ո՛չ զվարճությունները և ո՛չ էլ նույնիսկ երեխա որդեգրելը Նիլային բավարարվածություն չեն բերում: Փոքրիկ Փարիին որդեգրելը ամենևին էլ կնոջն ի վերուստ տրված մայրանալու բնածին փափագ չէ, այլ, ինչպես հենց ինքը՝ Նիլան է ասում. «Լավ կլինի տանը երեխա ունենալ: Մի փոքր աղմուկ, փոփոխություն ու մի փոքր կյանք» [1, 50]: Եվ հետագայում գրքի հեղինակը կրկին կփաստի այս իրողությունը՝ նկարագրելով Փարիի ապրումները Նիլայի ինքնասպանությունից հետո. «Փարին երեխաներին ոչինչ չէր պատմել տատիկի ինքնասպանության մասին: Մի օր վստահ էր, որ կիմանան այդ մասին, բայց հաստատ՝ ոչ իրենից: Փարին չէր կարող թույլ տալ, որ նրանք մտածեն, թե ծնողը կարող է լքել իր երեխային՝ անուղղակիորեն ասելով նրան, թե քո գոյությունն ինձ համար բավարար չէ ապրելու համար» [1, 228]: Նիլայի քայլը էթիկայի տեսանկյունից արդարացված չէ. դա հերթական անգամ իր անհագուրդ հեղոնիստական նկատառումները բավարարելու անհաջող փորձ է: Նա տիպիկ կիերկեգորյան էսթետ է, որը չի գիտակցում իր մելամաղձության պատճառը,

⁴ Ֆ. Նիցշեն իր «Բարուց և չարից անդին» աշխատության մեջ հորդորում է մաքրել բարոյականությունը ավելորդություններից և պայքարել «բարոյական բռնակալության» դեմ բոլոր հնարավոր միջոցներով [9]:

հակառակ դեպքում այն կոչնչանա և կվերածվի մարդկային վշտի կամ տխրության [6, 267]:

Անհատի էսթետիկական զարգացումը նման է բույսի անհատական զարգացմանը, ինչի շնորհիվ մարդը դառնում է այն, ինչ բնությունը ուզում է նրան դարձնել, իսկ կյանքի էթիկական հայացքը մարդուն տանում է դեպի բարու և չարի իմացություն և բացահայտում այդ իրողությունների տարբերությունը: Բարոյապես զարգացող մարդը գիտակցաբար է դառնում այն, ինչ կա, և էթե նույնիսկ իր մեջ պահում է էսթետիկական հակումները, այնուամենայնիվ ցրում է դրանք [6, 309]:

Էսթետիկական աշխարհընկալման տեսանկյանը բնորոշ է նաև Սաբուրի կնոջ՝ Փարվանայի կերպարը: Ճակատագրի բերումով նա դեռ վաղ հասակից ստիպված է երգիստենցյալ ընտրության խնդիրների առաջ կանգնել: Անհամակրելի արտաքինը, անպատասխան սերը, ինքնության խնդիրները նրա հոգում չարության բույն են դնում և թույլ չեն տալիս այս կերպարի հոգևոր զարգացումը՝ անցումը էսթետիկականից էթիկականի (Կիերկեգորը նշում է, որ հենց էթիկական փուլում է անհատի մոտ ձևավորվում բարին և չարը տարբերակելու ունակությունը): Եթե Նիլան «երջանկության» որոնումների ճանապարհին զոհաբերում է Աբդուլլայի և Փարիի աստվածային սերը (ընդգծելու համար եղբոր և քրոջ՝ միմյանց նկատմամբ ունեցած աներևակայելի կապվածությունը ստորև մեջբերում ենք Նաբիի հիշողությունից մի հատված)⁵, ապա Փարվանան, Նիցշեի տեսության համաձայն, թե նպատակը արդարացնում է միջոցները (նշենք, որ կիսագրագետ Փարվանան հազիվ թե ծանոթ լիներ նիցշեական փիլիսոփայության գաղափարներին և միտումնավոր առաջնորդվեր դրանցով), գայթակղվում է անձնական կյանքը դասավորելու հնարավորությամբ, զոհաբերում է հաշմանդամ քրոջը՝ լքելով նրան անապատում, մատնելով բորենիների հոշոտմանը: Էսթետիկական երգիստենցիան իր ամենաբացասական գծերով դրսևորվում է Փարվանայի կերպարում. «Ոչ ոք չի իմանա: Չի կարող իմանալ: Դա կլինի իր անձնական գաղտնիքը, որին մեղսակից կլինեն միայն սարերը⁶: Միակ խնդիրն այն է, թե կկարողանա ինքը ապրել նման գաղտնիքի հետ: Եվ դրա պատասխանը Փարվա-

⁵ «Եթե այս ուշ ժամին փորձեի արդարացնել ինձ, պարոն Մարկոս, կասեի, որ Աբդուլլան սիրում էր իր քրոջը սովորական սիրով: Բայց այդ սերը սովորական չէր: Միայն Բարձրյալը գիտի, թե ինչու էին նրանք ընտրել մեկմեկու: Դա առեղծված էր, բայց ես երբևէ երկու էակների միջև նման զգացմունք չեմ տեսել: Աբդուլլան ավելի շուտ քրոջ հայրն էր, քան եղբայրը: Երբ Փարին գիշերը լաց էր լինում, միայն Աբդուլլան էր քնից վեր թռչում և քրոջն օրորում ձեռքերի վրա: Նա էր փոխում քրոջ կեղտոտ տակաշորերը, բարուրում և պառկեցնում քնելու» [1, 97]:

⁶ Մեջբերված միտքը և ստեղծագործության վերնագիրը ձևավորում են յուրահատուկ պայմանականություն, որ առանձին քննության նյութ է:

նան գիտեր: Նման գաղտնիքներ նա իր մեջ պահել է ամբողջ կյանքում: <....> Փարվանան քայլում էր դեպի նոր կյանք: Նա քայլում ու քայլում էր, և խավարը ցրվեց, և վաղորդյան աղջամուղջի մեջ փայլեց արևելքից ժայռին ընկնող դալուկ լույսի պատառիկը, Փարվանային թվաց, որ ծնվեց երկրորդ անգամ» [1, 76-77]:

Անդրադարձ կատարենք նաև արդեն հիշատակված Նաբիի կերպարին: Ակնհայտ են Նաբիի ընդհանրությունները ճապոնական ծագմամբ բրիտանացի գրող Կազուո Իշիգուրայի «Օրվա մնացորդը» վեպի գլխավոր կերպար Մթիվենսի հետ: Երկուսն էլ, անմնացորդ տրվելով իրենց գործին և անվերապահորեն կատարելով իրենց՝ սպասավորի պարտականությունները, չեն էլ նկատում, որ մարդու գոյությունն արդարացնող կարևոր իմաստալից իրողություններն ընթանում են իրենց աշխարհընկալման սահմաններից դուրս, և կյանքը պարզապես հոսում է նրանց կողքով: Մթիվենսի ապրելակերպը ընկալվում է որպես սարկլագմի դրսևորում, բայց Նաբիի պարագայում իրավիճակը հիմնովին փոխվում է, երբ նա կանգնում է իր կյանքում ամենաճակատագրական երկընտրանքի առաջ: Նրա տիրոջ՝ Նիլայի ամուսնու՝ Վահդատիի անբուժելի հիվանդությունը (ուղեղի կաթված էր ստացել), նոր բացահայտված հանգամանքները, որոնք կասկածի տակ են դնում Նաբիի տղամարդկային արժանապատվությունը հատկապես աֆղանական ավանդական միջավայրի համատեքստում (Նաբին չգիտեր, որ իր տերը համասեռամուլ է, և իրենց հանդիպման առաջին իսկ պահից հենց ինքը՝ Նաբին էր դարձել վերջինիս երևակայական ընտրյալը (նրանց միջև երբեք և ոչ մի անգամ սեռական բնույթի հարաբերություններ չեն գրանցվում)) լիովին բավարար էին, որ Նաբին հեռանար այդ տնից և նոր կյանք սկսեր (հիշեցնենք, որ Մաբուրը չկարողացավ դիմադրել արևելյան աշխարհընկալման կաղապարին և հասարակության գոհ դարձավ):

Էսթետը ձգտում է իր բացառիկ անհատականության շնորհիվ հասնել մարդկային կատարելության իդեալին (Մթիվենսը դրանից ավել զարգացում չի ապրում), իսկ էթիկական սկզբունքով առաջնորդվող անհատը փորձում է դրսևորվել համընդհանուրով, համամարդկայինով, այդ անհատը ձգտում է նույնականացնել իր անմիջական «ես»-ը և համամարդկայինը: Եվ այսպիսով՝ էթիկական սկզբունքներով ապրող անհատի կյանքը իր անձի նկատմամբ ներքին պարտականությունների կատարումն է [7, 336-337]: Նաբիի կյանքում կատարված վերոհիշյալ բեկումնային իրադարձությունները անցումային կամուրջ են դառնում Նաբիի էքզիստենցիալ հարացույցում, և այդուհետ նա իր գոյության իմաստը տեսնում է համընդհանուրի (տվյալ դեպքում Վահդատիի) բարօրությանը ծառայելու մեջ:

Այսպիսով՝ Խ. Հոսեյնիի «Եվ արձագանքեցին լեռները» վեպի կերպարները իրենց կյանքում հաճախ ստիպված են կանգնել երկնտրանքի առաջ, գոհաբերել կամ ինքնագոհաբերվել, բարոյապես կործանվել կամ վերածնվել:

Սահմանային գոտում հայտնված հերոսները միևնույն իրողության պարագայում դրսևորում են բարոյահոգեբանական տարբեր ապրումներ, տարբեր վարքագծեր և մարդկային խառնվածքի տարբեր հատկանիշներ՝ մեկնակետ ընդունելով անձնական կամ համընդհանուր շահերը: Դիտարկելով խնդրո առարկան բարոյականության և առաքինության արժեքանական համակարգում՝ կարելի է եզրակացնել, որ ճակատագրական որոշումները վեպի հերոսները կայացնում են՝ համաձայն իրենց համապատասխան էրզիստենցիալ ոլորտների, այն է՝ էսթետիկականի և էթիկականի դիրքերից:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-141>

Գրականություն

1. Հոսեյնի Խ., Եվ արձագանքեցին լեռները, Երևան, «Զանգակ» հրատարակչություն, 2016, 400 էջ:
2. Винкельман А. Ложные дилеммы моральной философии: О романе У. Стайрона «Выбор Софи» // Философия. Журнал Высшей школы экономики. 2017, том 1, № 2, с. 187-198.
3. Касавина Н. Экзистенциальный выбор и данности существования // Человек перед выбором в современном мире: Проблемы, возможности, решения, М.: Научная мысль. 2015, том 1, с. 66-73.
4. Кузнецова А.Е., У.Стайрон: «Выбор Софи» как «Выбор Хобсона» (к семантике заглавия) // Вестник Санкт-Петербургского Университета, Сер.9, Филология. Востоковедение. Журналистика. 2007, № 1-2, с. 21-25.
5. Кьеркегор С. Страх и трепет, М.: Культурная революция, 2010, - 488 с.
6. Кьеркегор С. Наслаждение и долг, Киев, AirLand, 1994, - 505 с.
7. Кьеркегор С. Или-или, Санкт-Петербург, Амфора, 2011, - 829 с.
8. Леонтьев Д., Фам А., Овчинникова Е. Проблема выбора в науках о человеке: от рациональных моделей к экзистенциальным// Человек перед выбором в современном мире: Проблемы, возможности, решения, М.: Научная мысль, 2015, том 1, с. 18-33.
9. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL:<https://www.labirint.ru/books/579690/>
10. Сочалин А.А. Этический смысл различения Гегелем «моральности» и «нравственности» // Этическая мысль, М., Российская Академия Наук, Институт философии, 2014, № 14, с. 160-174.
11. Шифман И., Ветхий завет и его мир, М.: Политиздат, 1987, 239 с.

Проблема выбора с точки зрения эстетической и этической экзистенции в романе Х. Хоссейни «И эхо летит по горам»

Кристина Казарян

Резюме

Ключевые слова: *личность, жертвоприношение, самопожертвование, мораль, нравственность, чувства*

Данная статья посвящена анализу неразделимой реальности человеческого существования – проблеме выбора. Анализ основан на философских наблюдениях, сделанных в трудах датского философа, теолога и писателя XIX века Сёрена Кьеркегора. Изучение проблематики выбора проводилось в рамках жизненного опыта героев романа «И эхо летит по горам» Х. Хоссейни. Героям произведения в течение жизни часто приходится сталкиваться с проблемой выбора: жертвовать или самопожертвовать, нравственно погибнуть или возродиться. В пограничных ситуациях, в рамках одной и той же реальности, герои проявляют разные морально-психологические чувства, разное поведение и разные человеческие характеристики – взяв за отправную точку личные или общечеловеческие интересы. На эстетической стадии герои, в поисках идентичности, предаются забвению, теряют здравый смысл и способность трезво мыслить, нарушая писанные и неписанные человеческие законы.

Наоборот, прорывные события в жизни и проблема дилеммы становятся для некоторых героев переходным мостом в экзистенциальной парадигме: герои переживают нравственное развитие и видят смысл своего существования в служении всеобщему благу.

Рассматривая вопрос с точки зрения ценностной системы морали и нравственности, можно сделать вывод, что герои романа принимают судьбоносные решения соответственно своим экзистенциальным стадиям, то есть с эстетических и этических позиций.

The Problem of Dilemma from the Viewpoint of Aesthetic and Ethical Existence in Kh. Hosseini's Novel "And the Mountains Echoed"

Kristina Ghazaryan

Summary

Key words: *personality, sacrifice, self-sacrifice, morality, virtue, feelings*

The article is dedicated to the inseparable reality of human existence – the analysis of the problem of choice. The analysis is based on the philosophical observations concluded in the works of the 19th century Danish philosopher, theologian and writer Søren Kierkegaard. The study of the problematics of the dilemma was carried out within the limits of the heroes' life experience in the novel "And the Mountains Echoed" by Kh. Hosseini. The characters of the composition often have to face a dilemma during their lifetime, to sacrifice or self-sacrifice, to perish or be reborn morally. In the border zone, within the same reality, the heroes manifest different moral and psychological emotions, different behavior and different characteristics – taking personal or universal interests as a starting point. On their complicated path of identity search the heroes, at the aesthetic existential field, fall into oblivion, lose their common sense and the ability to judge, violating written and unwritten human laws.

On the contrary, for some heroes in the existential paradigm, life's breakthrough events and the problem of dilemma serve as a transitional bridge: they have experienced moral development and now see the meaning of their existence in serving the general welfare.

Considering the issue within the value systems of morality and virtue, it can be concluded that the characters of the novel make fatal decisions according to their respective existential spheres, i.e., from the aesthetic and ethical positions.

Ներկայացվել է 14.04.2023 թ.

Գրախոսվել է 05.05.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.